שער חומת ירושלים א׳

בשכלם החריף. או כי נוכחו אשר משחתם בם ואי אפשר לקיימם ויתרצו משפטם לשנותם לגירסות אחרות שהולידתם בינתם. לישר ולישב על פיהן את פשטן של הסוגיות והמאמרים. ואיש איש שינה את הגירסות כפי השגת שכלו וכ״א עשה בהירו׳ כאדם העושה בשלו. אבל לדוב לא נרפא הנגע. ולחנם נפוצו אל הסלעים האלה כמה קבין מחי חכמים. כי הנה כשם שביצה רקובה אחת מבאישה ומקלקלת את כל הביסה ואין לה תקנה כך שבוש מלה אחת ולפעמים אפילו שבוש אות אחת משבשת לפעמים את כל הסוגיא. ואין לה תקנה כל עוד שהשבוש בטעיה:

ועוד יותר רבתה הרעה שאיזה מדפיסים נואלו להדפיס בהירושלמי את הגרסאות החדשות שהביאמן איזה ספרש מדעתו. והדפיסום תחת הגרסאות הישנות יב). ותחת „גמרא ירושלמית" יצאה לנו אפוא גמרא של ספרש פלוני עם גרסאותיו שהידשן כפי השגתו. ויהי הירוש׳ כשדה הפקר כבקעה פרוצה אשר אין לה גדר. כי גם הספרשים גם המדפיסים פרצו גדרו ויהי לטרפם ועלה שמיר ושית. **והיטת ירושלים מפרצת!** —

ויהי בשנת תע״ר ויער ה׳ את רוח הנדיב הגדול כליל המדעים פאר ישראל הרה״ש השיע הבארון מר דוד גינצבורג ז״ל בפטערבורג. ויפרוש כנפיו על דפוסנו והחזיק בו בנטותנו לנפול לרגלי הצרות שהקפו על ישראל. והאציל עליו מרוחו כאונו והונו לכוננו ולחזקו למען הרחיב הגדיל פעולתו לתועלת ספרות ישראל. אשר מעודו נתן הנדיב את נפשו עליה לדרוש את קרנה להגדילה ולהאדירה. ויתן את לבו להעשירה עושר רב במרגליות טובות הצפונות במצפני האוצרות רבות מאד. המה הטון כתבי ידי רבותינו הגדולים הנפוצים וטמונים בגנזי אוצרות הספרים בכל קצות תבל. ולא זכינו לאורם בדפוס. וראשון לכל אותה נפשו מאד להוציא לאור **תלמוד ירושלמי** מתוקן ומשוכלל בנוסחאות מדוייקות ובהגהה מדוייקת. לרפא הריסותיו ולגדור פרציו. ותהי ראשית דברו אלינו לאסר „הבו נא ונבנה את חומות ירושלים אשר הם פרוצים. נסתום את הפרצים כי רבו. ונרפא את הריסותיהן. ואשלמה נא את נדרי זה אשר נדרתי לה׳ עוד בימי נעורי להעלות ארוכה לחומות ירושלים ולרפא שבריה ולגדור את פרציה. כבל אשר אוכל".—

והנה פתאום פרץ ה׳ פרץ גדול בישראל. כי עוד בטרם שעברה שנה אחת **לקח אלהים מעל ראש ישראל את דוד בחיותו. ויסר את נזר עמו מעל ראשו** "ביום כ״ב בכסלו שנת תרע״א". ויהי **אבל כבד לישראל ותאבל עמו גם ספרותנו הקדושה.** כי אבדה כלי חמדתה, מגינה ומשיעה. — ונציב לו בשערי חומת ירושלים האלה מצבת קודש למזכרת נצח למפעליו הטובים. להצדקות והחסדים הגדולים אשר פעל לכל אחיו בכלל ולמחשבותיו הגדולות ולמפעליו הטובים לספרות ישראל בפרט **זכור נא ה׳ את כל זאת לדוד עבדך לנצח וינון שמו לעולם וזכרו לדור דורים!** — הוא נולד לאביו החה״ש הנדיב השוע הבארון **נפתלי הערץ** ז״ל בקאטעניץ-פאדאלסק בשנת תרי״ז, וינע ויאסף אל עמיו בפעטרבורג ביום ו׳ **עש״ק כ״ב בכסלו שנת הדור יתום.** הנצב״ה סלה. — ויהי אחרי מותו ולא מצאה עוד ידנו די חיל לסדר מחדש **התלמוד ירושלמי מתוקן ומשוכלל כאשר היה עם לבב דוד**, וקיימנו דברי המת „החי הזה" במקצתם. כפי אשר עלתה בידנו. וקנינו את השטערעאטיפין של הירושלמי הזה ד׳ פיעטרקוב. על מנת להקנו ולעזור לשכלולו בכל אשר המצא ידנו. ואנכי מלאתי את ידי קודש לה׳ ולתורתו כרצון דוד עבדו, ואספתי בע״ה **האבנים יקרות אבני קודש** לסתום הפרצים ביסוד החומה. המה פרצות שבושי הנוסחאות אשר עוד ועדעדו את יסוד התלמיד הזה. ובנסתי **נוסחאות הראשונות בירושלמי** בכל אשר מצאה ידי. מבקורים הנקובים בשערי הירוש׳ הזה, אשר רובן מקוריות ועקריות שלא חלו בהן ידים. ואמתתן בולטת ובאורה את עיני הקורא. האור הראשון יופיע מן תורתן של **ראשונים בגרסאות ונוסחאות אמתיות** תם בפירושים ובאים לירושלמי, הנפוצים **בספריהם של הגאונים הראשונים אשר בדרתים קבצתים ואצלתים** מהקבוצה הגדולה שקבצה בזרועו וברוחו הכביר הגה״מ **בער ראטנער** ז״ל מוילנא (כן ובכר להגאון בעל אנים מאירות ז״ל) ויאספם בספרו **אהבת ציון וירושלים** בשנים עשר חלקים לסדרי זרעים ומועד מלבד מסכת עירובין. ועשיתי רצונו הטוב כמ״ש בשער ספרו למסכת שביעית. וחבל על דאבדין כי בטרם כלה מלאכתו הגדולה הזאת לשכלול יתר הירושלמי לקח אותו אלהים מעל ראשנו. ונציב לו בשערי ירושלמי האלה **מצבת קודש** לזכרת קודש לפעולתו הגדולה הזאת אשר אין לשער ולהעריך גודל תועלתה לתקן פרצות חומת ירושלמי. זכרה לו אלוה את כל זאת לטובה לנשמתו הדושה לנצח. והנצב״ה סלה!

הוא נולד ביום י״ז תמוז תרי״ב ויצת ביום א׳ שבט תרע״ז.

כן בררתי והעתקתי נוסחאות מדויקות המסקורים אשר פורטו בשער הירוש׳ הזה. ולאיזה מטרה העתקתי לפעמים גם איזה מגרסותיהם המשובשות ולקצת מסכתות מדפוס ווינציאה ולרובי הנוסחאות מס׳ שידידי ירושלים עורני בהעתקתן הרה״ג מר יהודה ליב בה״ר משה פרידלאנד ז״ל (יג) גם העתיק הנוסחאות למס׳ שקלים מס׳ דקדוקי סופרים. והמנגיה הרה״ג מר בנימין עזריאל ראם ז״ל עורני בהעתקת הנוסחאות לאיות מסכתות מירוש׳ ד׳ קושטנדינא.

גם ענדתי להירושלמי מחרוזות של מרגליות טובות אשר אכפתים מספר הערוך מהמקומות שונבלעי בערבין זרים, ולא נערבו בערבין מיוחדים וע״כ נעלמו מעיני המפרשים. וקראתים בשם **מערכת הערוך.**

ועל כל אלה נתן ה׳ בלבי להשיב **אבדות גדולות להירושלמי** ע״פ הערת רבים מחכמינו בספריהם, ואספתי בעז״ה **כשלש מאות הלכות ומאמרים** שנאבדו מהירושלמי ויהיו פזורים ונפוצים בספרי הראשונים, והשבתים אל הירושלמי הזה בסיפי המסכתות או הסדר.

גם **עמ״ת** ב״ה **עברה** גדולה **להתוספתא** כי בררתי והעתקתי את הנוסחאות השונות שבתוספתא **כתביד ערפורט** שי״ל ע״י הרה״ג מר משה שמואל צוקע-מאנדל בפאזוואלק... מרובן דרובן מאירות עינים, ומעמידין את הלומד על האמת.

על כל המקראות שבאו בירושלמי. שרובם רחבם נשתנו מכפי שהם בתנ״ך. הצגתי בשולי הגליונות את נוסחת כל מקרא ומקרא כפי שהיא בתנ״ך (יד):

עוד דבר חשוב עשינו להועלת הירושלמי. כי חלקנו הדפסת הירושלמי לסמכתות מסכתות כדי שהוכל כל מסכת ירושלמית להתחבר אל אותה המסכת הבבלית. למען יהי הירוש׳ מסוך וברא להבבלי כדי שיוכל הלומד לעיין בכל ענין על דברי שני התלמודים. אשר עי״ן יאירו עיני הלומד גם בבבלי גם בירושלמי לפי שיש תרבה מאמרים הסתומים בזה ומבוארים באתי ובא זה ולומד על זה. כי **חתורה עניה בסקום זה ועשירה בסקום אחר** — ועל ידי זה תרבה הדעת מאד. גם יתרבה והפשט למוד הירושלמי בין הלומדים בהיותו מצוי ביד כל אדם כהבבלי. והרגל הלומד מסכת בבלית ללמוד עמה גם אותה המסכת הירושלמית ויפוצו מעיינותיו חוצה.

עוד דבר נכבד עשינו להועלת לומדי הירושלמי, כי חלקנו גם את התוספתא **עם** בפרשיה — למסכתות. באופן שתוכל כל מסכת מתוספתא להסתפח **על** המסכת ההיא הירושלמית. כי הלא התוספתא היא אחת מראשי היסודות שהירושלמי נבנה עליה, והיתה אפוא צורה לו בהיסוד לבנינו. והתוספתא **חיטב** לו לפעמים להבנת דברי הירושלמי יותר מכמה מפרשים.

גם הקדמתי בראש הירושלמי את **המבוא** הזה שקראתיו בשם „**שערי חומת ירושלים**" ונוסף עליו גם „**שער המלואים**" שיבוא אספת דברי חכמים (ורק קצתו היא מנתתי תולה) להאיר באור בהיר על תולדות הירושלמי על מקריו ואבדותיו ועל הוכנו מהותו סגנונו ודרכיו. **והרוצה ליכנס לשרקלין עליו ליכנס לפרוזדור תחלה:**

אלה דברי המאסף שמואל שרגא פיינענזאהן (מכונה שפ״ן הסופר)

ירושלים בשנת ונזכה כלנו מהרה לאורו (ה׳ הרפ״ב)

שער שם התלמוד הזה ב׳

להתבור הגדול הזה נקראו שמות שונים. יש שקורין לו **ירושלמי סתם.** או „**תלמוד ירושלמי**" (בכמה תשובות הגאונים. ובירושלמי שנמצא בב״י באוצר הספרים בליידן ועוד הרבה). ויש שקורין לו „**הלמוד ארץ ישראל**" (רב סעדיה גאון בשו״ת שערי צדק שער ב׳ סי׳ מ׳. ובתשובת הגאונים (ש״ל ע״י חברת מק״נ—ברלין 1885) השובות רמ״ז. רנ״ז. ש״ל ועוד בהרבה תשובות שם). ויש שקראו לו „**תלמודא דמערבא**" (בהלכות גדולות ועוד) או **תלמודא דבני מערבא** (כ״י „קאנסאבריגיא בהגיתא דתלמודא דבני מערבא) ויש שקראו לו „**גמרא ירושלמית**" או „**גמרא דבני מערבא**" (הרי״פ סוף עירובין ועוד ועוד):

ולפי דעתי יותר יאות לו השם „**תלמוד ארץ ישראל**" או „**תלמודא דמערבא**" או „**גמ׳ דבני מערבא**" מאשר לקרותו בשם **ירושלמי.** לפי שהוא לא נתחבר **בירושלים.** כי מיכות תורבן הבית ואילך כל יכי **הגאנים והאמוראים לא מצינו בית**

יב) ובר צוה על זה פרש״א ז״ל בהקדמתו להרושי אגדות בסמכתא ברכות וז״ל ואגב גרא ראיתי עוד להזכיר בדבר הנוגע גם בהלכות שיש מחכמי הדור שנראה להם כתוך קושיא ודקדוק כה לדגיה בגם״ת ולשבש נוסחאות הישנות לפי דעתו ובעל המדפיס הרואה דגה״ה זו דושב בלבו כי הוא אמיתית וכביאה בתוך הדפסות אחרות הנדפסים מחדש ולפעמים המעיין היטב בדגהות אלו יכצא בדם מעות גכור ושיבוש כאשר ידוע לי באמת בכבה בכבות כי בדוכים הרשים נכצאו כמה הגהות בגם״ת בחוסר ובגרעון שאין להם עיקר ושורש אבל הם מעות גמור למעיין בדם בלי הגה״ה ויש לכל היוא והוד על דבר י״י להחקור ביה ופן ישתו התלמידים דבאים מסי התלמוד את מים המארורים האלה ויש לנו למהות ולגעור בבעל הדפסים שלא יצניח בשום הגה״ה שאינה ברורה ומשוטה לכל ונם אם יהיה נראה לו דגה״ה ברורה יניח נוסחא הישנה בסקומה ויעמיד הגה״ה מן הצד בגליון. כל זאת ראיתי בלבי ואמרתי להעלותן על הספר להתעורר לב המעיינים בהלכות ובסדרים שיהיו זרידים ונזהרים עכ״ל. ועי׳ ס״ש הרמ״א בין״ד סי׳ רע״ט סק״א. וז״ל ואין להגיה שום ספר על פי דסבראא כ״א בראיה ברורה שיש בו טעות (הרב ר׳ דוד כהן בית מ״ו והרם קרסוניב) וע״ש בביאור הגר״א סי׳ ב׳ ודברי הרמב״ן ביו״ד סי׳ רע״ט סק״א. וז״ל ואין להגיה שום ספר על פי דסבראא בראיה ברורה שיש בו טעות (הרב ר׳ דוד כהן בית מ״ו והרם קרסוניב) וע״ש בביאור הגר״א סי׳ ב׳ ודברי הרמב״ן ביו״ד סי׳ רע״ט סק״א. וז״ל ואין להגיה שום ספר על פי דסבראא כ״א